

L'EXPOSICIÓ COMMEMORATIVA DEL TERCER CENTENARI DE L'EDIFICI DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT MARTÍ

Maria Porter Moix

El Centre d'Estudis d'Altafulla ha volgut col·laborar als actes de celebració dels tres-cents anys de l'edifici parroquial amb una exposició, on es presenten amb imatges els coneixements que se'n tenen segons els estudis de diversos autors, sobretot els de Salvador Rovira –a qui no agraïrem mai tota la feina feta. La majoria d'aquests estudis foren publicats en llibres editats pel Centre i en la seva publicació anual "*Estudis Altafullencs*".

L'exposició, instal·lada en el Fòrum Parroquial, tingué lloc els dies 11, 12, i 13 de novembre de 2005, durant la Festa Major de Sant Martí.

Consta de vuit àmbits, alguns formats per diversos plafons, amb els títols següents: *I.-Presentació; II.-La Parròquia: dels orígens fins al segle XVIII; III.- L'edifici de 1705 i els seus precedents; IV.- Capelles i altars; V.- Làpides i Cripta; VI.-1936, Destrucció; VII.- La recuperació-restauració; VIII.- Vida parroquial.* En cada àmbit hi ha un text explicatiu del contingut i una sèrie de fotografies amb els peus corresponents i, quan convé, alguns dibuixos; cal remarcar el plànol de l'edifici actual, així com els de la situació hipotètica dels possibles edificis anteriors, tots dibuixats per Rafael Pellicer a escala, i uns de la planta, alçats i motlures que es feren per a la restauració després de la Guerra Civil. En les fotografies s'exposen documents, i vistes tan de l'interior com de l'exterior de diversos moments de l'edifici, així com objectes; finalment, les fotografies de l'àmbit VIII, titulat Vida Parroquial reproduïxen documents i moments de la vida parroquial des dels anys vint del segle passat; inclou també una llista dels rectors coneguts amb les dates en les quals els trobem actius, tant en la vida parroquial com actuant de notari, funció que exerciren durant molt de temps. Aquestes dates no corresponen, sobretot per als antics, ni a l'any que inicien el seu rectorat ni al de l'acabament, senzilla-

ment són anys en què els trobem documentats, no passa el mateix amb els del segle XX que sí que són reals.

Les fotografies són de procedència diversa, l'Arxiu Fotogràfic del Centre –algunes s'han fet expressament per a l'exposició– i una bona part han estat cedides per vilatans d'Altafulla. La majoria van ser reproduïdes digitalment i plastificades per tal de mantenir un aspecte homogeni.

Ara publiquem els textos explicatius dels diferent àmbits i els dibuixos de plànols i alçats; publiquem també la llista de les obres editades pel Centre i els articles apareguts en la publicació anual *Estudis Altafullencs* en els quals hem basat l'exposició.

ÀMBIT I. PRESENTACIÓ

L'exposició que presenta el Centre d'Estudis d'Altafulla és una col·laboració més als actes de celebració del tres-cents aniversari de la construcció de l'actual edifici parroquial aixecat pels altafullencs del segle XVIII.

L'edifici que ens ha arribat presenta molts interrogants. Existia un o més edificis anteriors? Quina orientació tenien? On estaven situats? Com és que es fa un lloc d'enterrament al costat d'una cisterna? Hi hagué un intent de reforma anterior? I un munt de preguntes més que ara no podem ni volem solucionar perquè no és el lloc ni el moment de fer-ho. Simplement fem una mostra amb els elements coneguts i amb els criteris seguits fins ara.

L'exposició és una mostra de les vicissituds que ha sofert l'edifici al llarg dels tres-cents anys de la seva existència; hi trobareu una mica d'història, plànols i alçats, alguns són hipotètics, altres són reals; hi ha també fotografies i reproduccions de documents i alguns objectes autèntics.

En el darrer àmbit s'hi troben reproduccions de documents que historien, en certa manera, la vida parroquial en una bona part del segle XX.

Som conscients que no diem ni exposem tot el que es podria, però pensem que aquesta síntesi és una bona guia per al coneixement de l'edifici i de la parròquia.

ÀMBIT II. LA PARRÒQUIA: D'ELS ORÍGENS FINS AL SEGLE XVIII

La primera notícia que tenim de l'existència d'una parròquia a Altafulla és del segle XII, concretament la parròquia d'Altafulla és esmentada l'any 1194 en la butlla del papa Celestí III per la qual el papa confirma a l'Església de Tarra-gona privilegis i possessions.

Ara bé la parròquia pot ser molt més antiga, tot i que per ara no s'han trobat documents que ho acreditin, perquè existeixen documents que citen Altafulla, com a castell, des de mitjans segle XI; és possible que el castell s'edifi-

qués per protegir els pagesos que vivien a la zona tot i refermant el domini dels comtes i dels reis.

Tenim notícies de la parròquia del segle XIII. En el document *Rationes Decimarum Hispaniarum* (1279-1280) s'esmenta per dues vegades el rector d'Altofolio, és un document que ens diu quines quantitats pagava el rector d'Altafulla al bisbat com a dècima; les dates concretes són 1278 i 1280. Co-neixem el nom d'un rector del segle XIV, es deia Guillem Cort (1347) i d'uns quants rectors del segle XV. Al segle XVI Pere de Castellet, senyor d'Altafulla, disposa en el seu testament (1577) que es construeixi la capella del Roser, cosa que es feu realitat entre 1600 i 1616. Hi ha moltes més notícies en documents diversos fins arribar als nostres dies.

ÀMBIT III. L'EDIFICI DE 1705

I ELS SEUS PRECEDENTS

Les dates que hem anat assenyalant ens indiquen que probablement existia un edifici d'estil romànic, segles XI (?) a XIII, que probablement aquest es féu petit i fou ampliat o se'n bastí un de nou en estil gòtic. Aquest segon edifici, del primer no en sabem res, ens és desconegut per ara però és citat en documents dels segles XIV a XVII. En el contracte de construcció del 2 de gener de 1701 són constants les referències a un edifici existent i que diuen així: *...lo mestre que prendrà la obra tinga obligació de esgavellà la obra vella i la vila cuidarà de traure la runa... més avall diu:... vol la vila que la obra aya de quedar acabada ab tota perfecció, sens que la vila aya de gastar ningun jornal, ab los portals necessaris tant de sacristias com del fossà, y vidrieres si se hauran de mudar...* i encara, en un altre punt: *...fer i obrar tota la obra de mestres de casas i manobres faedora en la casi nova iglesia de dita vila de Altafulla...* És evident que cita una església vella la qual tenia unes vidrieres, cosa ben corrent en els edificis gòtics. Presentem la planta de l'edifici en el seu estat actual i uns plànols on s'indica la situació hipotètica de les dues esglésies anteriors

És un edifici d'una gran nau sostinguda per pilastres recolzades per contraforts. En els espais entre contraforts s'hi disposen capelles, seguint la vella tradició de l'arquitectura gòtica catalana; les dues capelles dels peus són més amples que les altres; són cobertes amb cúpules i llanternes i la del costat de l'Epístola sobresurt del mur perimetral. Tocant al mur de tancament de la façana principal dos espais bessons: el de l'Epístola és la base del campanar, el de l'Evangeli hostatja el baptisteri i un traster. Té un creuer de braços curts que no sobrepassa l'amplada de la nau i que suporta una cúpula octogonal, la capçalera és semicircular a l'interior i poligonal a l'exterior. Possiblement per manca d'espai per a construir un edifici tan gran part de tot el bastiment està sostingut per un conjunt de voltes que arrenquen de la roca mare. Part d'aquestes voltes formen la Cripta, les altres són simples túnels.

ÀMBIT IV. CAPELLES I ALTARS

Les capelles, en nombre de quatre, estan situades en els espais entre contraforts mentre que els altars estaven situats en els braços del creuer i l'altar major, presidit per sant Martí era a l'absis.

Tenim notícies de les capelles i altars de l'església vella, amb les seves advocacions que eren: Sant Martí, Mare de Déu de Montserrat, Ànimes del Purgatori, sant Francesc, sant Antoni de Pàdua, sant Crist, santa Madrona i la Mare de Déu del Roser. Algunes d'aquestes advocacions es conservaren en l'església del segle XVIII.

Al segle XVIII les capelles i altars eren, començant per l'entrada de l'edifici i per la part de l'Epístola, i tenien les següents advocacions: sant Isidre, sant Crist, santa Magdalena i sant Antoni de Pàdua, els altars corresponents d'aquesta part eren el de la Mare de Déu del Pilar, situat a la paret de tancament del creuer i el de les Ànimes, a la paret de la sagristia. Les del costat de l'Evangeli eren, començant igualment per la porta: Mare de Déu del Roser, seguia un espai buit que donava a la capella dels Dolors o del Santíssim, construïda com un cos exempt per disposició testamentària de Ramon Franquès, Sant Miquel, sobre la qual hi havia l'orgue, i Jesús Infant, els altars situats en aquest braç del creuer i fent simetria amb els de l'Epístola eren: Sant Sebastià, a la paret de tancament i la Mare de Déu del Carme a la paret de la sagristia. Tant les capelles com els altars tenien els seus corresponents retaules; el més antic era el de la Magdalena (1705) i el que s'acabà darrer era el de l'Altar Major (1787-1851). Tots, excepte el del Santíssim, però del que en desaparegueren les imatges, foren destruïts en el 1936. Resta la decoració de les parets de la capella de Sant Isidre, la imatge de Santa Maria Magdalena, un relleu del de les Ànimes, un altre del de Jesús Infant i alguns angelets i elements decoratius.

ÀMBIT V. LÀPIDES I CRIPTA

L'església era considerada llar de vius i de morts, per aquest motiu les classes dominants i els eclesiàstics procuraven ser enterrats dins de l'edifici. A l'església parroquial tenim dos àmbits d'enterrament: la nau i les capelles, amb les seves làpides, i la cripta.

A l'església vella hi havia la sepultura dels Castellet. Pere de Castellet en el testament de 1577 ordena construir la capella del Roser i situar-hi la sepultura familiar. Avui no existeix, és possible que desaparegués en la construcció del nou edifici.

Les làpides conservades són:

– Anton Martí i Gatell i els seus. Recull els ossos de la sepultura de Ramon Franquès. Datada l'1 de juny de 1794, marbre negre. Situada en el pasadís central de la capella dels Dolors.

– Marquesos de Tamarit, la seva filla Carmen de Suelves y Goyeneche i avantpassats. Sense data, marbre negre. Situada a la capella del Roser.

– Sense inscripció. Sense data, marbre negre. Situada al peu de la segona pilastra-contrafort del cantó de l'Epístola.

– Bernat Martí i els seus. 1706, marbre vermell. Situada al passadís central de la nau.

– Onofre Molner, rector. Datada 27 de febrer de 1633, marbre (?) negre. Situada al passadís central de la nau.

Desconeixem els noms de les persones enterrades a la cripta, que es mantingué en ús fins l'any 1826. A partir d'aquesta data fou abandonada i s'omplí de runa.

ÀMBIT VI. 1936, DESTRUCCIÓ

Com tantes altres esglésies de Catalunya, l'església parroquial d'Altafulla va sofrir l'assalt d'incontrolats; es cremaren retaules, bancs i tot allò que podia ser arrencat fàcilment i cremat; els objectes de fusta que no van ser cremats en un primer moment serviren per a escalfar les tropes allotjades al castell. L'església va quedar buida i serví una temporada com a magatzem amb entrada per als camions dels milicians. Per a poder-hi accedir s'obrí una portalada a la paret del fons del braç de l'Evangeli del creuer, on hi havia hagut l'altar de Sant Sebastià.

Sembla que en el combat de retirada de les tropes republicanes, l'església va sofrir alguns desperfectes. Pensem que si l'avenç de les tropes franquistes des de Tarragona va costar un dia, el d'Altafulla a Torredembarra, amb deu quilòmetres, menys en va costar dos!

ÀMBIT VII. LA RECUPERACIÓ-RESTAURACIÓ

Ben aviat s'inicien els treballs de recuperació i restauració modestament, és cert, perquè els danys eren grans i l'empobriment dels altafullencs molt acusat de tal manera que no hi havia diners per a gaires luxes. Qui va emprendre la tasca de recuperació, va ser mossèn Modest Bernat que havia sofert l'embat de la guerra; el seguí en l'empresa sobretot mossèn Ramon Quintana, recaptant diners casa per casa i els rectors que el succeïren. De primer s'adecentà el temple reparant les destrosses en la fàbrica, es restauren motllures i s'enguixa; es fan les portes, els cancells i les baranes del cor; poc a poc s'instal·len nous altars, destacant l'Altar Major i, amb el temps, es recupera la Cripta que de lloc d'enterrament passa a ser un lloc de culte. Es restauren les capelles de Sant Isidre, la dels Dolors; s'embelleixen capelles com la del Roser i es recuperen imatges així com se n'adquireixen de noves. Es fa un nou Altar Major; els artistes locals cooperen en l'embelliment amb obra pròpia. Part dels objectes recuperats es reu-

niren en un incipient museu, que recentment ha estat reinstal·lat en la sagristia del cantó de l'Evangeli on a més dels objectes recuperats i restaurats, quan ha estat possible, n'hi ha d'oferts per feligresos i pels artistes que fan exposicions a la sala del Fòrum.

ÀMBIT VIII. VIDA PARROQUIAL

De la vida parroquial antiga no en tenim gaire notícies però sí que a través de documentació molt diversa coneixem els noms de bastants rectors, en donem la llista dels coneguts, amb els dates en què estan documentats. Això no vol dir que els anys consignats siguin sempre els de l'inici i fi del seu rectorat. Simplement són anys en els quals tenim constància que actuaven com a rectors.

A partir de 1899, amb llacunes, tenim notícies força fiables de l'actuació dels rectors en el llibre titulat *Memorias de la parroquia de S. Martín, obispo, de Altafulla*, és un manuscrit començat pel rector Josep Vilaró i continuat per alguns dels seus successors.

Sabem que en el segle XVIII existien confraries que tenien al seu càrrec capelles i altars, com les de la Magdalaena, Sant Antoni de Pàdua o Sant Isidre.

Els rectors

- 1347 Guillem de Cort
1438 Antoni Martí, 1440 Francesc Bordell, 1451-1465 Antonio Escuder, 1483 Bartomeu Baldrich, 1484 Jaume Coó
1527 Francesc Belltall, 1530 Joan de Cesé, 1554 Cristófol Millà. 1560 Francesc Canosa, 1575 Llorenç Fígols, 1580 Joan Ciurana
1603 Antoni Baldrich, 1615 Onofre Molner, 1633 Francesc Cavallé, 1637(?)-1644 Josep Josà, 1644-1646 Pau Fonolleda i Morell, 1647-1653 Joan Fagia, 1655 Antoni Forés, 1667-1693 Pere Boada,
1700-1710 Gabriel Guardiola, 1755 (+) Pere Vernies, 1760-1782 Pere Pino, 1786 (+) Joan Ballecbó, 1787-1820 Francesc Bru
1824 Josep Huguet 1841-1847 Antoni Rovira, (?) Ramon Forasté, 1852-1857 Dionisi Collomer, 1858 Josep Roca
1866-1885 Vicenç Queral i Masdeu, 1886-1905 Josep Vilaró i Tous
1906 Joan Dalmau, 1907-1915 Francesc Sanromà, 1916-1931 Josep Llompart i Solé, 1944 Modest Bernat i Argilès, 1944-1951 Ramon Quintana i Argilès, 1951-1964 Miquiel Amorós i Torrents, 1964-1980(?) Francesc d'Assís Castellà i Manresa, 1980-2002 Isidre Saludes i Rebull, 2002 Joaquim Gras i Minguella.

Llista de publicacions i d'articles referents a l'església de Sant Martí

Salvador-J. Rovira i Gómez, *Les esglésies i els rectors d'Altafulla*, 1979, Estudis Altafullencs núm. 3

Josep Bargalló i Valls, *Els goigs i els balls: dues mostres de literatura popular religiosa a la rodalia del Baix Gaià*, 1980, Estudis Altafullencs núm. 4

Joan Padrol, *El retaule de la capella del Santíssim de l'església parroquial d'Altafulla*, 1982, Estudis Altafullencs núm. 6

Salvador-J. Rovira Gómez, *Nova aportació a l'estament eclesiàstic altafullenc (segles XIV-XVI)*, 1986, Estudis Altafullencs núm. 10

Raquel Medina de Vargas, *Las pinturas del camarín de la capilla de los Dolores de la iglesia parroquial de Altafulla*, 1986, Estudis Altafullencs, núm.10

Joan Carnicer Torrent, *La "Hoja Parroquial" d'Altafulla*, 1987, Estudis Altafullencs núm.11

Joan Carnicer Torrent, *La "Hoja Parroquial" d'Altafulla (1946-1951). Nova aportació*, 1988, Estudis Altafullencs núm. 12

Salvador-J. Rovira Gómez, *Notícies de dos artistes reusencs setcentistes que treballaren a l'església parroquial d'Altafulla*, 1990, Estudis Altafullencs núm. 14

Elisa Badia Pujadé i Caterina Huguet Valls, *El tresor d'orfebreria de l'església parroquial de Sant Martí d'Altafulla*, 1990, Estudis Altafullencs núm. 14

Caterina Huguet i Valls, *El Cicle de la Passió, de l'església d'Altafulla: possibles Viladomats*, 1991, Estudis Altafullencs núm. 15

Manuel Güell i Junkert, *Algunes notícies sobre els mestres de cases que bastiren l'església nova d'Altafulla*, 1992, Estudis Altafullencs núm. 16

Paolo Cui, *Restauració de la cúpula i la lluernia de la capella de Sant Isidre de l'església de Sant Martí d'Altafulla*, 1997, Estudis Altafullencs núm. 21

Jordi Tinoco Moreno, *Altafulla segons les visites pastorals dels anys 1827 (8) i 1832*, 2000, Estudis Altafullencs núm. 24

Gemma Magriñà i Porta, *El retaule setcentista de l'Altar Major de l'església parroquial d'Altafulla*, 2001, Estudis Altafullencs núm. 25

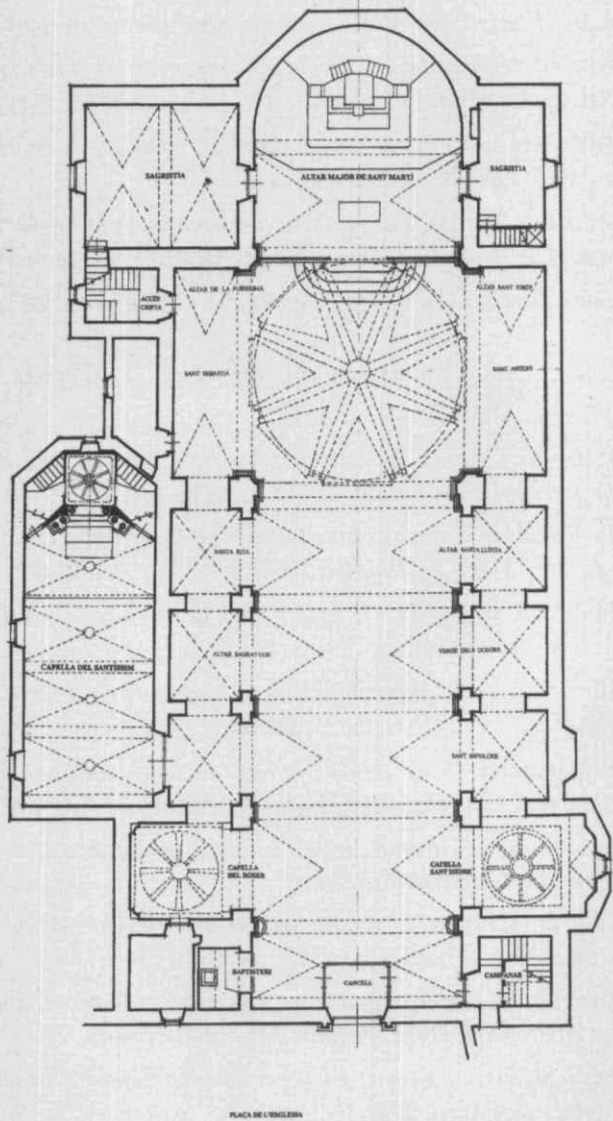
Rafael Pellicé Domínguez, *Reportatge fotogràfic de l'ornamentació de la capella de Sant Isidre d'Altafulla*, 2002, Estudis Altafullencs núm. 26

Montserrat Santmartí i Roset, *El testament de Ramon Franquès i Martí*, 2005, Estudis Altafullencs núm. 29

Salvador-J. Rovira Gómez, *Altafulla (1813-1833) La darrereria de l'Antic Règim en una vila catalana*, Altafulla, Centre d'Estudis d'Altafulla, 1989

Salvador-J. Rovira Gómez, *Altafulla siscentista. La vida en una vila del Baix Gaià al segle XVII*, Altafulla, Centre d'Estudis d'Altafulla, 1997.

ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ - ALTAFULLA -

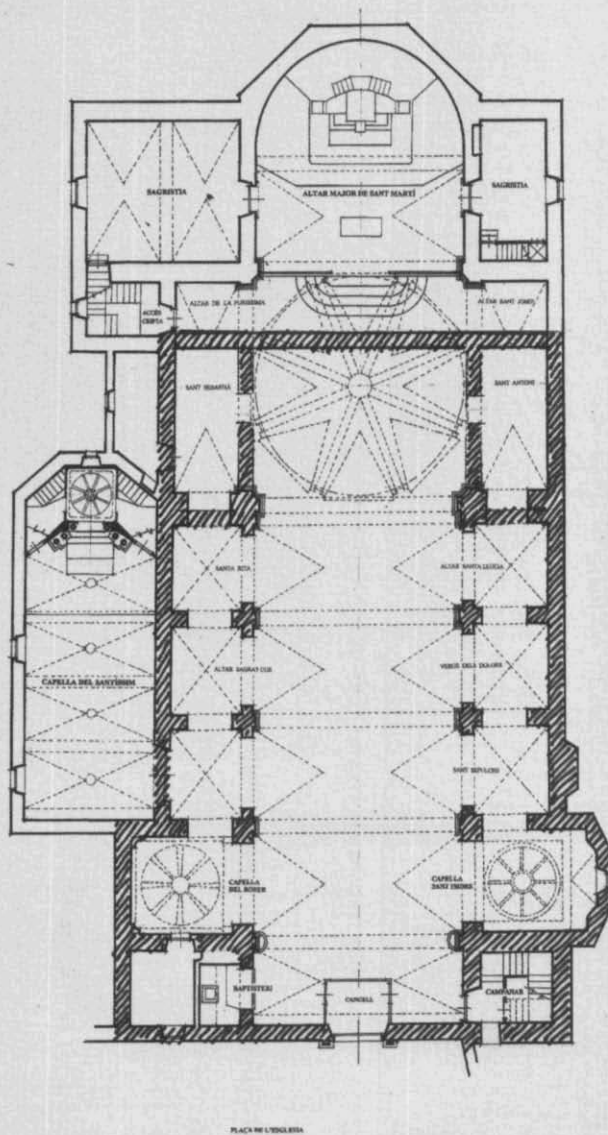

PLANTA

ALTAFULLA, Monasterio de 1880
RAPHAEL PELLECÉ

Planta actual

ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ - ALTAFULLA -

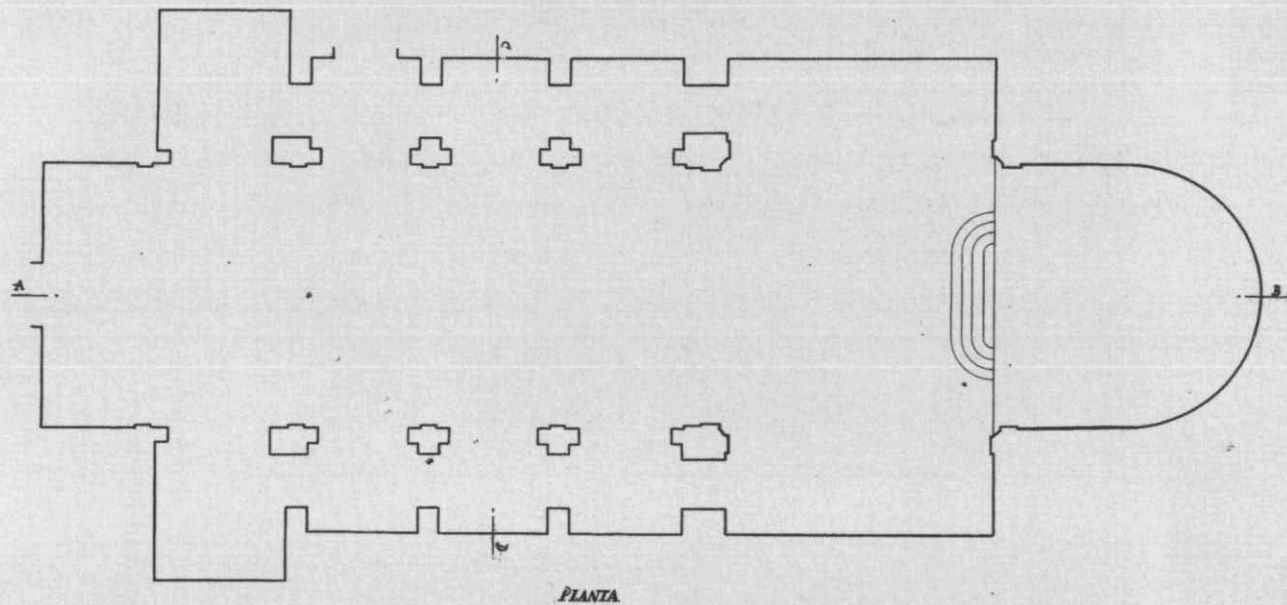
PLANTA

ALTAFULLA, novembre de 1997
 RAFAEL PELLICER

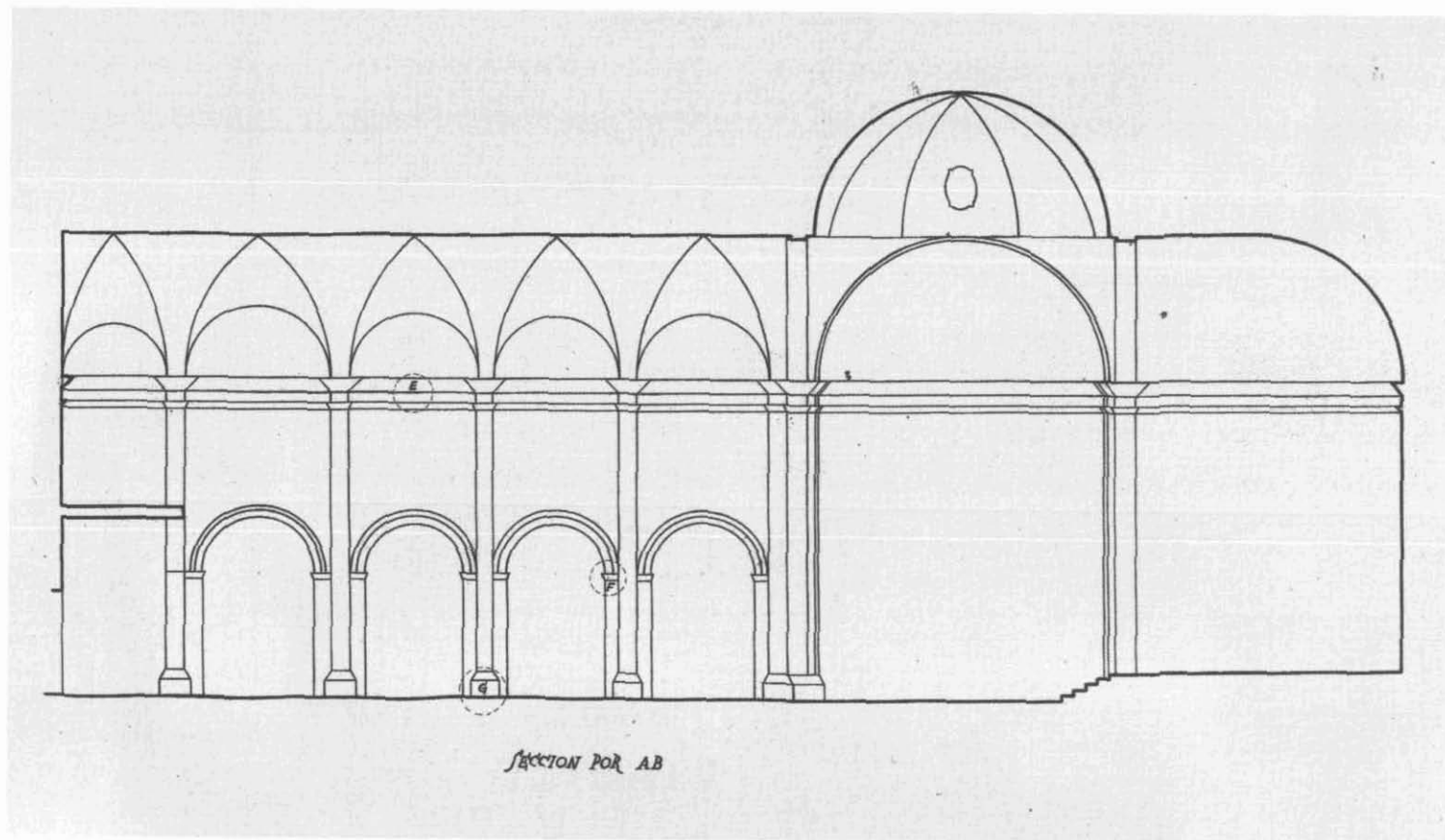
Situació hipotètica de la segona església

IGLESIA PARROQUIAL
DE
ALTAFULLA

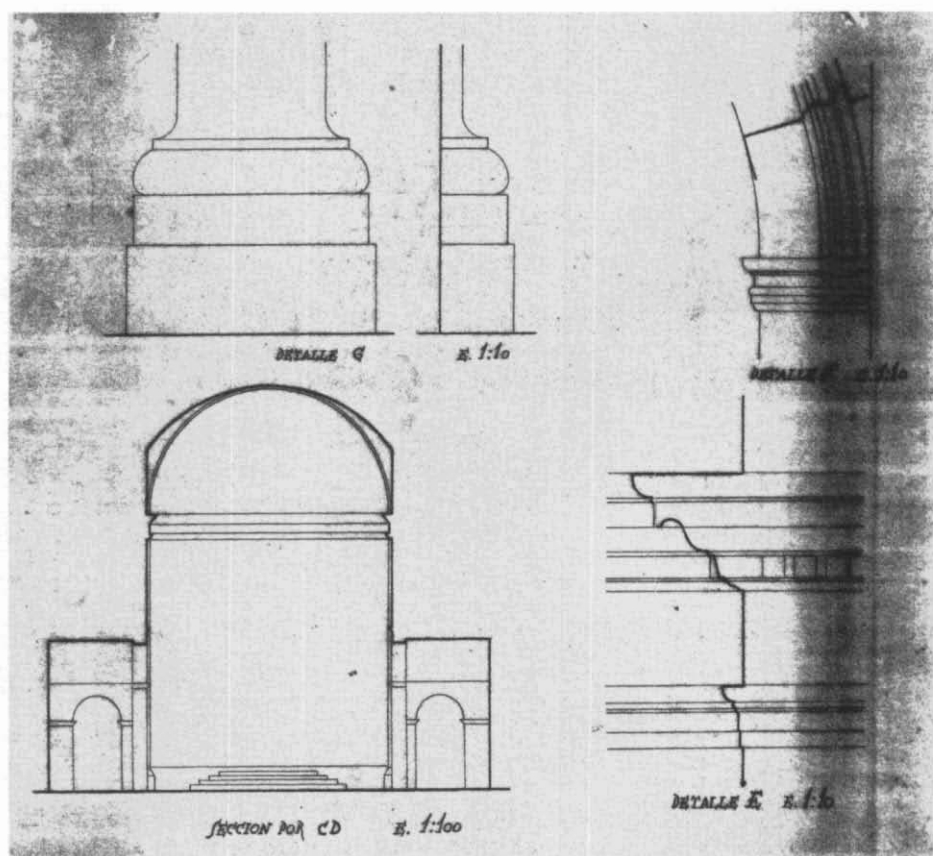
ESCALA 1:100 - INTERIOR -

Plànol aixecat per a la restauració

Alçat aixecat per a la restauració

Alçat, motllures i bases de les pilastres emprats en la restauració